

Лада ПРОКОПОВИЧ, докт. філос. наук, канд. техн. наук, проф.,

Микола ЗАМЯТІН, канд. техн. наук, доц,

Ігор ЯКОВЛЄВ, канд. іст. наук

Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна, e-mail: lada.prokopovich@gmail.com, igoryakovlev1991@gmail.com

АКСІОЛОГІЧНИЙ ЗМІСТ ДИСКУСІЇ ЩОДО ДОСЛІДІВ НА ТВАРИНАХ

Анотація. На міждисциплінарному перехресті соціальної філософії, аксіології та біоетики сформувалася дискусія щодо практики використання тварин (будь-яких живих організмів) у наукових досліджах. Пошуки компромісу в цій дискусії призвели до розробки принципів та стандартів даної практики, що базуються на відповідних морально-етичних нормах. Але ці принципи мають реалізуватися лише після того, як буде доведена не лише доцільність, а й необхідність залучення тварин у програму наукових досліджень. Така сама дилема постає й в навчальному процесі, який передбачає використання живих організмів у навчальних та демонстраційних експериментах. Для розв’язання цієї проблеми пропонується додати до вже існуючих принципів принцип дострокового припинення навчально-демонстраційного експерименту. В перспективі ця дискусія загострюватиметься із кожним фактом, що доводитиме наявність розуму (інтелекту, емоцій, соціальної організації тощо) у тварин та інших живих істот, з якими доводиться співіснувати людям. Ця тенденція може не лише суттєво змінити характер аргументації сторін-опонентів, а й сприятиме пошуку принципово нових технологій біомедичних досліджень та формуванню нових ціннісних засад соціального життя людей.

Ключові слова: біоетика, біомедичні дослідження, людина, морально-етичні цінності, соціальна відповідальність, гуманізм.

Актуальність дослідження. Біоетика, як міждисциплінарна наукова галузь із дослідження соціальних, екологічних, медичних та правових проблем, базується на осмисленні аксіологічного аспекту існування людини. Цей аспект передбачає сприйняття людини не лише як біологічного об’єкту, а й як істоти розумної, духовної, цінність життя якої декларується як головний принцип гуманізму.

Інший бік цього аспекту полягає в розумінні того, що людина має співіснувати з іншими живими істотами, які населяють нашу планету.

Мета дослідження – вивчення основних аспектів та позицій опонентів в дискусії щодо наукових дослідів на тваринах (будь-яких живих організмів).

Основні матеріали дослідження. В контексті біоетики два аспекти – цінність людського здоров’я та життя і реалії співіснування з іншими живими істотами, що населяють планету, – стикаються в запеклій дискусії щодо практики використання тварин (будь-яких живих організмів) у наукових досліджах [1].

Захисники прав тварин (організації PETA, BUAV та інші) ставлять під сумнів необхідність й законність дослідів на тваринах, стверджують, що ці експерименти є жорстокими та погано врегульованими. До того ж, такі досліді не сприяють медичному прогресу через неможливість повного, адекватного переносу на людей результатів, отриманих на тваринах. І, головне, у тварин є право не бути піддослідними в експериментах, тим паче, якщо вона завдають шкоди їх здоров’ю або життю [2]. За попередніми даними, щорічно від дослідів над тваринами гине приблизно 150 мільйонів тварин [3]. Цифра, безперечно, вражаюча, особливо, якщо враховувати, що кожна жива істота може відчувати біль та страждання на рівні з людьми.

З іншого боку, є розуміння того, що повністю відмовитись від цієї практики неможливо. Фахівці стверджують, що досліді на тваринах неможна замінити навіть вдосконаленими комп’ютерними моделями, бо вони не здатні змоделювати складні процеси й ефекти взаємодії молекул, клітин, органів, тканин, організмів та навколишнього середовища [4; 5].

Пошуки компромісу в цій дискусії призвели до розробки принципів та стандартів даної практики, що базуються на відповідних морально-етичних нормах [5]. Але ці принципи мають реалізуватися лише після того, як буде доведена не лише доцільність, а й необхідність залучення тварин у програму наукових досліджень. Дослідники повинні мати чітке розуміння того, наскільки важливими і корисними для людства можуть бути результати їх експериментів, щоб участь в них тварин була виправданою [6].

Можна навести декілька загальновідомих фактів, де тварини відіграли важливу роль в історії медико-біологічних досліджень. У 1880-х роках, Луї Пастер переконливо довів «теорію мікробної медицини» (Мікробної теорії, яка також називається «Патогенна теорія медицини», яка доводить, що мікроорганізми є причиною багатьох захворювань), штучно спричинивши сибірку у вівці [7]. У 1890-х роках Іван Павлов використовував собак для дослідження умовного рефлексу [8]. Інсулін був вперше виділений від собак у 1922 році, і це стало революцією в лікуванні цукрового діабету. У 1970-х роках з використанням броненосців були розроблені антибіотики та вакцини проти лепри (прокази) [9]. І це лише деякі факти, що підтверджують правомірність використання тварин для дослідів.

А якщо співставити щорічні дані смертності піддослідних тварин з кількістю вбитих тварин в гастрономічних цілях, то як приклад можемо навести, що лише за 2021 році в світі було вбито понад 65 мільярдів бройлерних курок, не говорячи вже про інших тварин, які щорічно гинуть задля забезпечення людства м'ясом, яке, в свою чергу, є необхідною складовою повноцінного раціону здорової людини. Тому заклики про припинення дослідів над тваринами, які можуть принести користь людству, звучать по меншій мірі не доцільно, бо життя людини є найвищою соціальною цінністю, яка закріплена в конституціях більшості країн світу.

Така сама дилема постає й в навчальному процесі, який передбачає використання живих організмів у навчальних експериментах. Важкість моральної відповідальності перед тваринами призвела до того, що деякі навчальні заклади почали вилучати такі експерименти із програм підготовки лікарів та ветеринарів, замінюючи їх комп'ютерними симуляціями.

Та чи є це правильним варіантом розв'язання проблеми?

Адже в даному випадку йдеться не лише про піддослідних тварин, а й про майбутніх фахівців, яким треба не лише вивчити теорію та навчитися певним методам лікування, а й психологічно підготуватися до праці із реальними пацієнтами. Гуманне ставлення до будь-якої живої істоти формується не через підручники та комп'ютерні симуляції, а через власний практичний досвід співчуття, співпереживання [10].

Викладачі Національного університету «Одеська політехніка» показали, що такий досвід є необхідним не лише для майбутніх лікарів та ветеринарів, а й для фахівців технічних спеціальностей, зокрема, в галузі екології та біомедичної інженерії. І довели, що через певні корекції методик (додавши до вже існуючих принципів принцип дострокового припинення навчально-демонстраційного експерименту) у студентів можна сформувані такі біоетичні компетенції, як розуміння меж необхідного та достатнього, готовність брати на себе відповідальність за результат роботи та за чужі життя [10].

Нажаль, саме відповідальності часто бракує дослідникам, які експериментують із живою природою. Це стосується не лише дослідів на тваринах, а й будь-яких експериментів, наслідки яких не прораховуються заздалегідь, або навмисно ігноруються [11]. Особливо небезпечними такі експерименти є із втручанням в біологічну природу людини.

Висновок

Зрозуміло, що ця дискусія триватиме. Більш того, вона буде посилюватися із кожним фактом, що доводить наявність розуму (інтелекту, емоцій, соціальної організації тощо) у тварин та інших живих істот, з якими доводиться співіснувати людям. Ця тенденція може не лише суттєво змінити характер аргументації в означеній дискусії, а й сприятиме пошуку принципово нових технологій біомедичних досліджень та формуванню нових ціннісних засад соціального життя людей.

Література

1. Rollin, Bernard E. The Regulation of Animal Research and the Emergence of Animal Ethics: A Conceptual History. *Theoretical Medicine and Bioethics*, 2006, Vol. 27, 4, P. 285–304. DOI: 10.1007/s11017-006-9007-8.
2. Croce, Pietro. *Vivisection or Science? An Investigation into Testing Drugs and Safeguarding Health*. London; New York: Zed Books, 1999, 209. ISBN 1-85649-732-1.
3. Койдан, А.А. & Васильєв, О.В. Біоетика та досліді над тваринами. Радіоелектроніка та молодь у ХХІ столітті: матеріали 25-го Міжнар. молодіжн. форуму (Харків, 20-22 квітня 2021 р.). Харків: ХНУРЕ, 2021, Т. 8. С. 20–21.
4. “Front Matter”. Institute of Medicine. *Science, Medicine, and Animals*. Washington: National Academies Press, 1991. URL: <https://doi.org/10.17226/10089>.
5. Чадаєв, В.Е. Этические принципы при работе с лабораторными животными. *Вісник проблем біології і медицини*, 2012, Вип. 2, Том 1(2), С. 113–114.
6. Денисенко, С.В. Біоетичне ставлення до лабораторних тварин у навчальному процесі. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія»*, 2013, Вип. 2(42), Том 13, С. 242–245.
7. Mock, M. & Fouet, A. Anthrax. *Annual Review of Microbiology*, 2001, 55, 647–71. DOI: 10.1146/annurev.micro.55.1.647.
8. Windholz, G. Pavlov as a psychologist. A reappraisal. *Pavlov J. Biol. Sci.*, 1987, 22 (3), pp. 103–12.
9. Walgate, R. Armadillos fight leprosy. *Nature*, 1981, 291(5816), 527. Bibcode: 1981Natur. 291..527W. PMID 7242665. DOI: 10.1038/291527a0.
10. Прокопович, Л. & Тітова, Н. Навчальні експерименти з використанням живих організмів: біоетичні обґрунтування корекції методик. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 2021, № 27(2). С. 88–98. DOI: 10.31874/2309-1606-2021-27-2-6.
11. Прокопович Л.В. Зворотний бік «ефекту Франкенштейна». *Перспективи. Соціально-політичний журнал*, 2022, № 3, С. 69–73. DOI: 10.24195/spj1561-1264.2022.3.10 .